

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu • Työelämä • 17/2017

Väestön alueellisen keskittymisen aluetaloudelliset vaikutukset

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 17/2017

Väestön alueellisen keskittymisen aluetaloudelliset vaikutukset

Juha Honkatukia, Janne Niemi

Työ- ja elinkeinoministeriö

ISBN: 978-952-327-207-1

Helsinki 2017

Kuvailulehti

Julkaisija	Työ- ja elinkeinoministeriö		Huhtikuu 2017
Tekijät	Juha Honkatukia, Janne Niemi		
Julkaisun nimi	Väestön alueellisen keskittymisen aluetaloudelliset vaikutukset		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 17/2017		
Diaari/hankenumero		Teema	Työelämä
ISBN painettu		ISSN painettu	
ISBN PDF	978-952-327-207-1	ISSN PDF	1797-3562
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-207-1		
Sivumäärä	37	Kieli	Suomi
Asiasanat	Väestöennuste, muuttoliike, aluekehitys, ennakointi, skenaariotutkimus, yleisen tasapainon malli		
Tiivistelmä <p>Tässä tutkimuksessa tarkastellaan muuttoliikkeen taustoja ja syitä ja arvioidaan muuttoliikkeen vaikutuksia aluetalouksiin. Tutkimuksen perusteella väestön aiemmin ennakoitua nopeampi keskittyminen voi heikentää muuttotappioalueiden kasvupotentiaalia. Väestön keskittyminen johtaa kuitenkin myös palvelujen keskittymiseen, mikä vähentää työvoiman sitoutumista etenkin julkispalvelujen tuottamiseen.</p>			
Kustantaja	Työ- ja elinkeinoministeriö		
Painopaikka ja vuosi			
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationssblad

Utgivare	Arbets- och näringsministeriet		April 2017
Författare	Juha Honkatukia, Janne Niemi		
Publikationens titel	Effekterna av befolkningens regionala koncentration på den regionala ekonomin Väestön alueellisen keskittymisen aluetaloudelliset vaikutukset		
Publikationsseriens namn och nummer	Arbets- och näringsministeriets publikationer 17/2017		
Diarie-/ projektnummer		Tema	Arbetsliv
ISBN tryckt		ISSN tryckt	
ISBN PDF	978-952-327-207-1	ISSN PDF	1797-3562
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-207-1		
Sidantal	37	Språk	Finska
Nyckelord	Befolkningsprognos, migration, regionutveckling, prognostisering, scenarioundersökning, allmän jämviktsmodell		
Referat <p>I denna undersökning analyseras bakgrunder och orsaker till migration och bedöms migrationens effekter på de regionala ekonomierna. Enligt undersökningen kan en snabbare koncentration av befolkningen än vad som tidigare förutspåddes försämra tillväxtpotentialen för regioner med utflyttningsöverskott. Befolkningens koncentration till vissa orter leder dock också till att tjänsterna koncentreras, vilket minskar arbetskraftens engagemang, i synnerhet när det gäller produktion av offentliga tjänster.</p>			
Förläggare	Arbets- och näringsministeriet		
Tryckort och år			
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Economic Affairs and Employment		April 2017
Authors	Juha Honkatukia, Janne Niemi		
Title of publication	Effects of regional concentration of population on regional economies		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Economic Affairs and Employment 17/2017		
Register number		Subject	Working life
ISBN (printed)		ISSN (printed)	
ISBN PDF	978-952-327-207-1	ISSN (PDF)	1797-3562
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-207-1		
Pages	37	Language	Finnish
Keywords	Population forecast, migration, regional development, foresight, scenario research, general equilibrium model		
Abstract The study analyses the background and reasons for migration and estimates its effects on regional economies. The study shows that more rapid concentration of the population than expected may limit the growth potential of regions experiencing net outflows. However, concentration of population also results in concentration of services, which decreases workforce commitment to providing public services in particular.			
Publisher	Ministry of Economic Affairs and Employment		
Printed by (place and time)			
Publication sales/ Distributed by	Electronic version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

Esipuhe	9
1 Johdanto	11
2 Kirjallisuuskatsaus muuttoliikkeen taustoihin	14
2.1 Muuttoliikkeen pääpiirteitä Suomessa.....	14
2.2 Koulutustaso ja koulutuksen tarjonta.....	16
2.3 Työmarkkina-asema.....	17
2.4 Asumismuoto.....	18
2.5 Tulopolitiikka.....	19
2.6 Muuttohistoria ja hystereesi	19
2.7 Perhesuhteet	20
2.8 Pendelöinti.....	21
2.9 Ikä	22
2.10 Työn kysyntä ja kohtaanto.....	22
3 Väestökehityksen vaikutus aluetalouteen	24
4 Johtopäätöksiä	36
Lähteet	37

ESIPUHE

Väestökehitys on keskeinen taloudellinen kysymys sekä eri alueiden että koko Suomen näkökulmasta. Etenkin avoimien työpaikkojen ja työttömyyden välillä on ollut kasvava epäsuhta erityisesti pääkaupunkiseudun ja muun Suomen välillä. Työvoiman alueellinen liikkuvuus ei kuitenkaan – eri syistä – ole voimakkaasti lisääntynyt. Raportin kirjallisuuskatsauksessa käydään läpi alueelliseen liikkuvuuteen liittyviä tekijöitä. Raportin empiirisessä osassa arvioidaan muuttoliikkeen vaikutusta aluerakenteeseen sekä maakuntatason toimiala- ja työllisyysrakenteeseen. Verrattuna aiempaan väestöennusteeseen etenkin aktiiviväestö keskittyy kasvukeskuksiin aiempia ennusteita nopeammin. Se voi vaikeuttaa muuttotappioalueiden kehitystä. Toisaalta ikääntyvän väestön työurien pidentyminen – mm. eläkeuudistuksen myötä – lieventää negatiivisia vaikutuksia myös näillä alueilla.

Raportti on tuotettu neljän ministeriön (työ- ja elinkeinoministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö sekä valtiovarainministeriö) sekä opetushallituksen yhteisen pitkän aikavälin ennakointikonsortion (ENKO) toimeksiantosta. Konsortio keskittyy työvoima- ja koulutustarve-ennakointiin.

Raportin laatimista ohjanneen konsortion puheenjohtajana on toiminut neuvotteleva virkamies Johanna Alatalo (TEM), jäseninä STM:sta erityisasiantuntija Ilari Keso, OKM:sta opetusneuvos Jukka Lehtinen sekä ylitarkastaja Tarmo Mykkänen, VM:sta finanssisihteri Mauri Kotamäki sekä finanssineuvos Markku Stenborg. OPH:sta asiantuntijana on ollut opetusneuvos Kari Nyysölä. TEM:n asiantuntijoina konsortiossa ovat olleet erityisasiantuntija Pekka Hokkanen, neuvotteleva virkamies Markku Kinnunen sekä ekonomisti Samuli Rikama. Kiitän konsortion jäseniä aktiivisesta keskustelusta.

Työvoiman alueelliseen liikkuvuuteen vaikuttavia taustatekijöitä on tarkastellut raportissa tutkija Janne Niemi VATTista. Muuttoliikkeen ja alueellisen keskittymisen vaikutuksia aluetalouksiin on arvioinut johtava erikoistutkija Juha Honkatukia VTT:lta. Kiitän molempia tutkijoita asiantuntevasta työstä.

Helsingissä 30.3.2017

JOHANNA ALATALO

ENKO-ennakointikonsortion pj.

Neuvotteleva virkamies

Työ- ja elinkeinoministeriö

1 Johdanto

Väestökehityksellä on monella tapaa keskeinen rooli alueellisessa talouskehityksessä. Yhtäältä väestön kasvu ja sen rakenteen muutos määrittävät alueellista tuotantopotentiaalia, toisaalta ne ovat monien aluetalouden kannalta suurien toimialojen – etenkin julkisten ja myös monien yksityisten palvelujen – kysynnän tärkein ajuri. Muuttoliike voi olla kiihdyttämässä aluerakenteiden muutosta. Niinpä sen ennakointi on varsin tärkeä tutkimuskysymys.

Muuttoliikkeen ennakointi ei valitettavasti ole helppoa. Niin aluesuunnittelussa kuin aluetalouden ennakkoinnissa väestökehitys sidotaan usein virallisiin ennusteisiin, jotka sisältävät myös – implisiittisen – arvion muuttoliikkeestä. Ennusteet päivittyvät aika ajoin ja niiden arvio muuttoliikkeestä samoin. Kirjallisuudessa tunnistetaan kuitenkin monia mekanismeja, jotka voivat olla muuttoliikettä hidastavia tai nopeuttavia.

Muuttoliikkeeseen vaikuttavista tekijöistä Suomessa on olemassa melko paljon suhteellisen tuoreita tutkimuksia ja selvityksiä. Viimeaikaisen kirjallisuuden näkökulma on hyvin leimallisesti työn tarjonnassa varsinkin empiirisissä tutkimuksissa, joissa tyypillisesti tarkastellaan yksilöiden tai perheiden muuttoalttiutta selittäviä tekijöitä. Muuttoliikkeeseen liittyviä yleispiirteitä on tarkasteltu pääpiirteittäin käyttäen hyväksi erityisesti Holmin ym. (2008) aiempaa katsausta aihepiiristä sekä Valtioneuvoston 2012 asettaman, työvoiman alueellista liikkuvuutta edistävän työryhmän väliraporttia ”Asuntomarkkinoiden rooli työvoiman alueellisessa liikkuvuudessa” (Valtioneuvoston kanslia 2013). Tässä katsauksessa päähuomio on nimenomaan suomalaisessa tuoreessa tutkimuksessa. Katsauksen ulkopuolelle on rajattu myös maahanmuuton merkitys alueellisten työmarkkinoiden ja liikkuvuuden kannalta. Maahanmuuton merkitys kuitenkin hyvin todennäköisesti voimistuu lähitulevaisuu-

nessa, sillä Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan maahanmuuttajien lukumäärä jatkaa sängen nopeaa kasvuaan.

Suomessa on viime vuosikymmenen aikana ollut kasvava epäsuhta avoimien työpaikkojen ja työttömien työnhakijoiden alueellisessa sijoittumisessa, erityisesti pääkaupunkiseudun ja muun maan välillä. Uudellamaalla on yleisesti pulaa työvoimasta ja muualla Suomessa työttömiä on enemmän kuin avoimia työpaikkoja. Työttömyyserot alueiden välillä vaikuttavat ainakin osittain rakenteellisilta. Suomen sisäisten muuttoliikkeiden tarkastelu osoittaa, ettei työvoiman alueellinen liikkuvuus ole paljonkaan lisääntynyt, vaikka liikkuvuudelle erityisesti muualta maasta Helsingin seudulle olisi kysyntää. Sen sijaan pendelöinti on kasvanut selvästi enemmän, mikä on laajentanut työssäkäyntialueita saattanut osaltaan lieventää tarvetta muuttamiseen alueiden välillä.

Suomalainen ja kansainvälinen tutkimus osoittaa alueellisen liikkuvuuden pienenevän iän myötä, mikä heijastelee osaltaan mm. opintojen aloittamista tai lopettamista. Iällä on kuitenkin havaittu oma itsenäinen vaikutuksensa liikkuvuuteen myös sen jälkeen kun on huomioitu esimerkiksi henkilön työmarkkina-asema ja perhetilanne. Myös korkeasti koulutettujen suuremmasta muuttoalttiudesta vähemmän koulutettuihin verrattuna on tutkimuksellista näyttöä. Koulutus laajentaa henkilön valintamahdollisuuksia työmarkkinoilla lisäämällä ns. yleistä inhimillistä pääomaa, joka ei ole sidoksissa tiettyyn työpaikkaan. Työmarkkina-aseman yhteydestä alueelliseen liikkuvuuteen tiedetään tutkimuksen perusteella, että työttömät liikkuvat muita todennäköisemmin, joskin työttömyyden vaikutus on havaittu Suomessa heikomaksi kuin monessa muussa maassa. Työttömien liikkuvuutta edistää nuori ikä, kun taas tärkeä liikkuvuutta estävä tekijä on tutkimusten mukaan perhetausta. Parisuhde työllisen kumppanin kanssa ja pienet lapset perheessä vähentävät työttömän liikkuvuutta. (Valtioneuvoston kanslia 2013)

Asumismuodon ja asuntomarkkinoiden on myös todettu olevan yhteydessä alueelliseen liikkuvuuteen. Omistusasujien on todettu muuttavan vuokralla asuvia vähemmän. Suomea koskevat tutkimustulokset viittaavat siihen, että asuntojen korkeat hinnat hidastavat muuttoliikettä (Hämäläinen ja Böckerman 2004; Nivalainen 2006). Asuntomarkkinoiden tila taas vaikuttaa erityisesti tulomuuttoon niin, että asuntojen korkeat hinnat ja vuokra-asuntojen vähäinen tarjonta vähentävät alueelle muuttamista, mutta asuntomarkkinatekijät eivät näytä ehkäisevän lähtömuuttoa.

Työttömyysasteen ja lähtöalttiuden välillä on kuitenkin havaittu positiivinen yhteys, joka on voimakkaampi kuin omistusasumisen liikkumista heikentävä vaikutus. Omistusasuminen ei siis näytä lukitsevan työttömiä korkean työttömyyden alueelle. Korkean alueellisen tulotason on havaittu pienentävän muuttoalttiutta, mutta tulotason vaikutus on todettu selvästi pienemmäksi kuin alueen työttömyystilanteen. Myös alueen elinkeinorakenne ja sen monipuolisuus ovat yhteydessä alueelliseen liikkuvuuteen. Suomessa esimerkiksi maatalous- ja teollisuusvaltaisilla alueilla pois-muuttaminen on yleisempää verrattuna alueisiin, joissa toimialarakenne on monipuolisempi. (Valtioneuvoston kanslia 2013)

Tässä tutkimuksessa pyritään arvioimaan muuttoliikkeen vaikutuksia alueelliseen kasvuun kirjallisuuden perusteella ja laskennallisten skenaarioiden avulla. Kirjallisuuskatsauksessa käsitellään ensin alueiden välisen muuton yleispiirteitä ja viimeaikaisia kehityssuuntia ja sen jälkeen tärkeimpiä muuttoalttiuteen vaikuttavia tekijöitä yksitellen. Lopuksi pyritään ottamaan mukaan työvoiman kysynnän näkökulma tarkastelemalla työmarkkinoiden toimintaa ja kohtaantokysymyksiä.

Muuttoliikettä koskevan kirjallisuuskatsauksen perusteella voidaan tunnistaa monia kehitystekijöitä, jotka voivat vaikuttaa alueelliseen väestökehitykseen. Vaikka niitä yleisesti pidetään tärkeinä, niiden operationalisointi ei näytä vielä mahdolliselta. Tilastokeskuksen alueellinen väestöennuste tarkastelee maassamuuttoa pidemmän ajan trendien näkökulmasta ja niinpä vanhan ja päivittyneen väestöennusteen erot kertovat myös muuttoliikkeen muuttuneesta merkityksestä lähivuosina.

Tutkimuksen rakenne on seuraava. Toisessa luvussa esitetään suomalaista muuttoliikettä koskeva kirjallisuuskatsaus. Kolmannessa luvussa tarkastellaan väestöennusteiden valossa muuttoliikkeen vaikutusta kansantalouden aluerakenteeseen ja toisaalta maakuntatasoiseen toimiala- ja työllisyysrakenteeseen. Viimeisessä luvussa esitetään eräitä johtopäätöksiä ja havaintoja.

2 Kirjallisuuskatsaus muuttoliikkeen taustoihin

2.1 Muuttoliikkeen pääpiirteitä Suomessa

Suomessa muutto alueiden välillä näyttää pysyneen viime vuosikymmeninä samalla tasolla suhteessa väestöön riippumatta siitä, käytetäänkö maakunta-, seutukunta- vai kuntatasoa, kun tarkastelussa otetaan huomioon tilastointikäytäntöjen muutokset erityisesti opiskelijoiden kotikunnan määräytymisen osalta. Alueellinen liikkuvuus on selvästi suurinta alle 30-vuotiailla, mikä heijastelee nuorten kotoa poismuuttoa ja liikkumista opiskelupaikan perässä. Myös 30–34-vuotiailla maakuntien välinen liikkuvuus on melko suurta, mutta tätä iäkkäämmillä selvästi vähäisempää. Muuttoliike suuntautuu erityisesti eteläisen Suomen kasvukeskuksiin: Vain Pirkanmaan, Varsinais-Suomen, Hämeen ja Uudenmaan maakuntien nettomuutto oli positiivinen vuonna 2011. Merkittävintä väestöön suhteutettu negatiivinen nettomuutto oli Lapin ja Kainuun maakunnissa, jotka ovat myös korkean työttömyyden alueita. (Valtioneuvoston kanslia 2013)

Aiemmin Holm ym. (2008) ovat kartoittaneet työvoiman alueellisen liikkuvuuden esteitä ja kannustamia Suomessa laajasti ja tarkastelleet erityisesti kannustimia työllistyä tai pendelöidä pääkaupunkiseudulle, jossa sekä työvoiman kysyntä että asumiskustannukset ovat korkeita. Tutkimuksessa tehdyt tarkastelut osoittavat, että taloudelliset kannustimet muuttaa työn perässä ovat kohtuullisen suuret yksittäiselle henkilölle, mutta perhesiteet rajoittavat muuttohalukkuutta varsinkin, jos toinen puolisoista on työssä ja perheessä on kouluikäisiä lapsia. Tutkimuksessa kannustinvaikutuksia on kuvattu esittämällä esimerkkilaskelmia erityyppisille perheille sekä tilastoaineistoja alueellisella tasolla. Huomioon on pyritty ottamaan verotuksen,

sosiaaliturvan, matkakustannusten ja pakkatason vaikutukset. Taustatekijöiden vaikutusta muuttoalttiuteen ei kuitenkaan ole varsinaisesti arvioitu esimerkiksi ekonometrisin menetelmin. Tutkimusraportissa (Holm ym. 2008) on kattava katsaus aiempaan kirjallisuuteen sekä muuttojen syitä ja muuttohalukkuutta koskeviin tuloksiin, joita on tässä katsauksessa myös esitetty tiivistetysti.

Yleisellä tasolla muuttoalttiutta kasvattavia henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja perhetaustaan liittyviä tekijöitä ovat nuori ikä, korkea koulutus, työttömänä olo tai työmarkkinoille tulo, vuokra-asuminen, yksin eläminen, pieni perhekoko ilman koulukäisiä lapsia sekä aikaisempi muuttokokemus tai lyhyt asumisaika. Lähtöalueeseen liittyviä muuttoalttiutta kasvattavia tekijöitä taas ovat korkea työttömyysaste, matala tulotaso, korkeat elinkustannukset ja elinkeinorakenteen yksipuolisuus. Nämä ihmillisen pääoman teorian (Sjastaad 1962) pohjalta määritellyt tekijät ovat helposti intuitiivisesti perusteltavissa ja ymmärrettävissä. Niiden muuttoalttiisuusvaikutusten kvantifiointi ei kuitenkaan ole yksioikoista, sillä useimmat tekijöistä ovat vahvasti keskenään korreloituneita.

Pohjoismaisen ministerineuvoston kyselytutkimuksessa (Garvill 2002, Virtanen 2003) selvitettiin kuntien välisen muuton syitä eri Pohjoismaissa. Suomessa merkittävimmät muuton motiivit liittyvät elämänvaiheeseen ja muihin sosiaalisiin syihin, jotka mainitsi joka kolmas vastaaja. Myös asumiseen ja ympäristön vaihdokseen liittyvät syyt mainittiin lähes 30 prosentissa asuinkunnan muutoksia. Työhön ja opiskeluun liittyvät motiivit olivat molemmat mainittuna noin viidenneksellä vastaajista. Toisin kuin muissa Pohjoismaissa, suomalaiset pitävät muuttamista vapaaehtoisena vain 65 % tapauksista eikä Suomessa suhtauduta kovin myönteisesti työn perässä muuttamiseen. Tämän lisäksi työttömät ovat työllisiä haluttomampia muuttamaan ja maaseudulla asuvat kaupunkilaisia muuttohaluttomampia. Tätä kotiseudulle jäämisen ”oikeutta” sivutaan alempana hystereesi-luvussa. Ikä vaikuttaa olennaisesti muuton syihin, ja työn painoarvo muuton taustalla on suurimmillaan 31–50-vuotiailla. Iän myötä työmarkkinasyiden painoarvo laskee ja asumistekijöiden painoarvo kasvaa.

2.2 Koulutustaso ja koulutuksen tarjonta

Koulutettujen ja kyvykkäiden keskimääräistä suurempi muuttoalttius on yleismaailmallinen ilmiö. Aiemmin on arvioitu, että Suomessa korkeakoulutetut muuttavat jopa kaksi kertaa alttiimmin kuin alhaisesti koulutetut. Tuoreet tutkimukset toisen ja kolmannen asteen koulutuksen vaikutuksista (Haapanen ja Böckerman 2013, Böckerman ja Haapanen 2012) osoittavat myös selvästi koulutustason positiivisen vaikutuksen muuttoalttiuteen. Alueellisesti koulutuksen vaikutus vaihtelee siten, että koulutetummat tyypillisesti muuttavat heikommin menestyviltä alueilta kasvukeskuksiin päin. (Holm ym. 2008)

Haapanen ja Tervo (2011) ovat tutkineet yliopistoista valmistuneiden alueellista liikkuvuutta Suomessa vuosina 1991–2003 yliopistopaikkakunnalla asumisaikojen pohjalta. Tulokset osoittavat, että jo kahtena valmistumista edeltävänä vuonna satunnainen muuttoalttius kasvaa ja alkaa vähitellen laskea valmistumista seuraavasta vuodesta alkaen. Vaikka korkeakoulutetut ovat muuhun väestöön verrattuna alueellisesti liikkuvia, useimmat tutkimuksessa seuratuista eivät muuttaneet opiskelumaakuntansa ulkopuolelle valmistumistaan seuranneiden kymmenen vuoden aikana. Tältä osin Suomen tulokset eroavat silmiinpistävästi aiemmin Isossa-Britanniassa tehdyistä vastaavista tutkimuksista. Muutto pois opiskelumaakunnasta (alueen kannalta aivovuoto) on selvästi tavallisempaa kasvukeskusten, erityisesti pääkaupunkiseudun, ulkopuolisista yliopistoista valmistuneilla. Myös opiskelu kotimaakunnan ulkopuolella kasvattaa muuttoalttiutta merkittävästi.

Ristilä ja Haapanen (2003) osoittavat, että korkeakoulutettujen muuttoliike vaikuttaa Suomessa merkittävästi inhimillisen pääoman alueelliseen uudelleenjakoon. Tutkimuksessa selvitettiin koulutustason suoraa vaikutusta muuttokohteen valikointumiseen tarkastelemalla kuntien välillä vuosina 1994–1995 toteutuneita muuttoja. Tulosten mukaan korkeasti koulutetut Suomessa ovat alttiita muuttamaan kaupunkiseuduille, joissa sopivien työpaikkojen tarjonta ja mahdollisuudet itsensä kehittämiseen edelleen ovat paremmat kuin muualla maassa. Näin ollen syrjäisemmille seuduille sijoitetut yliopistot eivät välttämättä hyödytä sijaintialueitaan inhimillisen pääoman kasvun muodossa kovin suurella määrällä. Haapanen ja Böckerman (2013) tutkivat 1990-luvulla toteutetun kolmannen asteen koulutusuudistuksen pohjalta koulutuksen vaikutusta maan sisäiseen muuttoon. Uudistus laajensi korkea-asteen koulutusta kaikissa maakunnissa ja aiheutti eksogeenisen muutokseen alueelliseen

korkea-asteen koulutuksen tarjontaan. Tutkimustulosten mukaan korkeakoulutettujen muuttotodennäköisyys oli 7,5 prosenttiyksikköä korkeampi kuin kouluttamattomilla uudistusta seuranneiden kolmen vuoden aikana. Tarkasteluajanjakson pidentäminen kuuteen vuoteen kasvatti todennäköisyyksien eron 13,7 prosenttiyksikköön.

Toisessa tutkimuksessa Böckerman ja Haapanen (2012) tarkastelevat edellä mainitun korkea-asteen koulutusuudistuksen vaikutusta toisen asteen koulutuksesta valmistuneiden muuttoalttiuteen. Uudistus lisäsi toisen asteen koulutuksen saaneiden liikkuvuutta alueellisten työmarkkinoiden välillä valmistumista seuraavina vuosina, mikä viittaa alueellisen liikkuvuuden lisääntymiseen toisen asteen opinnoista korkea-asteelle. Ekonometrisen analyysin perusteella korkeakoulu-uudistus lisäsi ylioppilaiden vuotuista muuttoastetta 1,2 prosenttiyksiköllä kolmen vuoden seuranta-ajanjaksolla. Muutosta voidaan pitää merkittävänä verrattuna alkutilanteeseen, jossa muuttoaste oli 3,7 prosenttia. Vaikutus katoaa usean vuoden kuluttua toisen asteen opintojen päättämisestä.

2.3 Työmarkkina-asema

Työmarkkina-asemalla on merkitystä muuttoalttiuteen. Vaikka edellä on todettu kyselytutkimusten paljastaneen, että työttömyys näyttää vähentävän muuttohalukkuutta, sekä Suomessa että kansainvälisesti työttömien on todettu muuttavan muita useammin. Henkilökohtainen työttömyys lisää muuttoalttiutta kaikille alueille. Pitkittyneellä työttömyydellä saattaa kuitenkin olla lannistusvaikutus, joka vähentää valmiutta etsiä työtä kauempaa kotoa, mutta syy-seuraussuhde pitkäaikaistyöttömyyden ja muuttohaluttomuuden välillä ei ole ilmeinen. (Holm ym. 2008)

Pekkala ja Tervo (2002) tutkivat työmarkkina-aseman ja alueelta toiselle muuttamisen yhteyksiä vuosien 1994–1996 aineistolla korkean työttömyyden oloissa. Tarkasteluajanjakson alussa työttömyysaste Suomessa oli 17 % ja laski vain hieman seuraavina vuosina. Vaikka muuttajat löysivät työtä keskimääräistä nopeammin, muuttamisen vaikutus vähenee, kun huomioon otetaan muuttajan henkilökohtaiset ominaisuudet. Kun lisäksi vielä otetaan huomioon muuttajien valikoituminen, muuttamisen vaikutus työllistymiseen katoaa kokonaan tai jopa muuttuu negatiiviseksi. Näyt-

tää siltä, että muuttamisen työllistymistä edistävä vaikutus selittyikin muuttajien työllistymisen kannalta keskimääräistä suotuisammilla henkilökohtaisilla ominaisuuksilla (ikä, koulutus, kokemus ja havaitsemattomat kyvyt). Näin ollen muuttaminen yksinään ei välttämättä ole tehokas keino yksilökohtaisen työttömyyden helpottamiseen.

2.4 Asumismuoto

Asumismuodon osalta yksilötason tutkimukset sekä Suomessa että kansainvälisesti tukevat oletusta omistusasujien muita väestöryhmiä matalammasta muuttoalttiudesta. Vaikka asumismuodon vaikutus muuttoalttiuteen säilyy selvänä, kun muiden tekijöiden vaikutukset kontrolloidaan, on syytä huomata, että muuttajien asumismuoto tyypillisesti muuttuu muuttamista seuraavina vuosina: Erityisesti kaupunkialueille muuttajat ovat muuta väestöä tavallisemmin vuokra-asujia ja myös useimmiten muuttavat uudella kotipaikallaan vuokra-asuntoon. Muuton jälkeisinä vuosina asumismuodolla kuitenkin on taipumus muuttua omistusasumiseksi. (Holm ym. 2008)

Hämäläinen ja Böckerman (2004) osoittavat, että alueellisesti asuntomarkkinat näyttävät rajoittavan muuttoliikettä Suomessa nimenomaan tulomuuton kautta: omistusasuntojen korkeat hinnat ja vuokra-asuntojen vähäisyys saattavat olla esteenä alueelle muuttamiselle. Asuntomarkkinat muodostavat rajoitteita muuttoliikkeelle. Erityisesti alueellinen asuntojen hinnan nousu ja omistusasumisen korkea osuus vähentävät muuttoa alueelle ja siten pienentävät nettomuuttoa. Alueelta pois muuttoon asuntomarkkinoilla ei näytä olevan merkittävää vaikutusta. Omistusasumisen osuuden asuntojen hintoja suurempi vaikutus alueelle muuttoon voi selittyä joko rakenteellisilla tai tutkimuksen aluejakoon liittyvillä tekijöillä. Rakenteellinen selitys liittyy vuokra-asuntojen vähäiseen tarjontaan kasvukeskuksissa, mikä saattaa rajoittaa potentiaalisten muuttajien muuttoaikeita. Olettaen että asuntomarkkinoiden kireys vaikuttaa erityisesti matalampituloisiin kotitalouksiin omistusasumisosuuden alueelle muuttoa rajoittava vaikutus selittää osin aiemmin havaittua muuttoliikkeen selektiivisyyttä Suomessa. Vuokra-asuntojen puute valikoi kasvukeskuksiin muuttajiksi paremmin koulutettuja ja toimeentulevia, joille oman asunnon hankinta on helpommin mahdollista.

2.5 Tulopolitiikka

Haapanen ja Ristilä (2007) ovat selvittäneet, voiko tulopolitiittisilla toimenpiteillä vaikuttaa muuttopäätöksiin. Analyysi kohdistuu syrjäseuduilla asuviin henkilöihin ja erottaa periferiassa ja kasvukeskuksissa havaittavat muuttoliikkeet toisistaan. Tutkimuksessa on estimoitu muuttamiseen vaikuttavia tekijöitä, mukaan lukien käytettävissä olevat tulot, vuosien 1993–1995 mikroaineistolla. Alueellisten tuloerojen estimoitujen vaikutusten perusteella on arvioitu, kuinka tulopolitiikkatoimilla (esim. muuttotappioalueilla maksettava palkkatuki) voitaisiin vaikuttaa muuttopäätöksiin. Tällaisten toimien vaikutukset näyttävät melko vähäisiltä. Esimerkiksi 10 prosentin lisäys henkilön käytettävissä olevaan tuloon vähentäisi muuttotodennäköisyyttä 12 prosentilla.

2.6 Muuttohistoria ja hystereesi

Aiempi muuttohistoria ja asumisaika vaikuttavat muuttamisen intensiteettiin, alueelliseen ulottuvuuteen ja ikäprofiiliin. Ensimmäistä kertaa muuttajat, eteenpäin muuttajat ja paluumuuttajat muodostavat mainittujen tekijöiden suhteen toisistaan eroavat ryhmänsä. Suomessa toistuvaismuutto (eteenpäin muutto tai paluumuutto) on selvästi yleisempää kuin ensimuutto. Noin puolet kaikista muutoista on eteenpäin muuttoa ja viidennes paluumuuttoa. (Holm ym. 2008)

Yhtenä syynä toistuvaismuuton yleisyyteen Suomessa verrattuna ensimuuttoon on esitetty, että aiemmin muuttaneet ovat jo kerran jättäneet kotiseutunsa ja heidän siteensä uudelle asuinalueelle ovat tämän seurauksena löysemät. Erityisesti pitkän matkan muuttajat muuttavat lyhyen matkan muuttajia useammin uudestaan lähivuosina. Ilmiön taustalla voi olla useita selittäviä tekijöitä. Sarvimäki ym. (2016) ovat tutkineet sodan jälkeen luovutetuilta alueilta tulleiden uudelleenassuttamisen vaikutuksia. Tutkimus antaa selviä viitteitä hystereesistä, joka tässä tapauksessa liittyy esimerkiksi tunnesiteisiin kotipaikkaan. Uudelleen asutetut maanviljelijät olivat 25 vuotta myöhemmin selvästi todennäköisimmin työssä maataloussektorin ulkopuolella ja ansaitsivat merkittävästi enemmän kuin verrokkiryhmät, jotka olivat asuneet samalla maatilalla koko ikänsä. Vaikka maanviljelijät olisivat voineet nostaa tulotasoaan 70–80 prosentilla siirtymällä muille toimialoille, lähes kolme neljäsosaa

muista kuin uudelleenasetetuista maanviljelijöistä oli jäänyt kotitalalleen. Havainto tukee ja osaltaan selittää aiemman muuttohistorian merkityksestä nykyoloissa saatuja tuloksia.

2.7 Perhesuhteet

Perhesiteillä on muuttoalttiuteen monia vaikutuksia, jotka vaihtelevat elämänvaiheen mukaan. Perhekoon kasvu vähentää muuttohalukkuutta eri syistä mutta samaan aikaan luo tarpeita asunnonvaihdolle. Jälkimmäinen tarve kuitenkin useimmiten johtaa muuttoon melko lyhyen eteläisyyden päähän eikä liity työvoiman liikkuvuuteen. Muuttoalttius on tyypillisesti korkeinta perheen perustamisvaiheessa ja kohtuullisen suuri vielä lasten ollessa alle kouluikäisiä. Kouluikäiset lapset sen sijaan vähentävät perheen muuttoalttiutta selvästi. Muuttoalttius kohoaa taas, kun lapset muuttavat pois kotoa. (Holm ym. 2008)

Nivalainen (2004) on tarkastellut perheiden sekä lyhyen että pitkän etäisyyden muuttoon liittyviä tekijöitä. Tulokset ovat pääosin linjassa aiemman kansainvälisen tutkimuksen kanssa. Perinteiset käsitykset perheiden muuttopäätösten taustatekijöistä vahvistautuvat jopa yllättävän selkeästi, ja tutkimuksen tulokset esimerkiksi osoittavat perheiden muuttopäätösten olevan ensisijaisesti sidottuja miehen urakehitykseen, minkä seurauksena naiset ovat tyypillisesti sidottuja muuttajia. Kahden palkanansaitsijan kotitaloudet ovat kuitenkin muita vähemmän alttiita muuttamaan, ja tässä suhteessa näiden perheiden miehiä voidaan pitää sidottuina paikalleen jääjinä. Muuttamisen ja perhe-elämän vaatimusten välillä havaitaan vahva yhteys: lapsettomat ja vain alle kouluikäisiä lapsia sisältävät perheet ovat altteimpia muuttamaan. Kouluikäisten lasten äidit ovat pienempien lasten äitejä todennäköisemmin työelämässä, mikä yhdessä lasten kouluyhteisöjen kanssa vahvistaa siteitä perheen asuinalueelle. Lyhyen ja pitkän aikavälin muuttojen tyypillisissä piirteissä havaitaan myös eroja. Korkeampi koulutus ja pidempi työkokemus, erityisesti miehen osalta, lisäävät alueen sisäistä muuttoalttiutta, kun taas puolisoiden välinen suuri tuloero kasvattaa pitkän matkan muuton todennäköisyyttä.

2.8 Pendelöinti

Muuttoliikkeen, eli asuinpaikan vaihtumisen, ohella toinen liikkuvuuden muoto on pendelöinti. Pendelöinnillä tai sukkuloinnilla tarkoitetaan työssäkäyntiä oman asuinalueen ulkopuolella. Pendelöinti ja muuttoliike eivät ole toisistaan riippumattomia ilmiöitä, sillä pendelöinti on sekä osin vaihtoehtoinen liikkuvuuden muoto varsinaiselle asuinalueen vaihdolle että mahdollistaa asuinpaikkakunnan vaihdon kauemmas työpaikasta. Pendelöinti on huomattavasti muuttoliikettä yleisempi liikkuvuuden muoto ja myös jatkanut yleistymistään koko 2000-luvun samalla kuntien välisessä muuttoliikkeessä ei juuri ole tapahtunut muutoksia. Esimerkiksi vuonna 2005 yli 14 prosenttia väestöstä kävi työssä asuinkuntansa ulkopuolella kun taas kunnasta toiseen muutti alle 6 prosenttia väestöstä. Kuntien välisen pendelöinnin lisäksi myös työssäkäynti seutukunnasta toiseen on tasaisesti kasvanut 90-luvun alusta lähtien. Työssäkäyntietäisyydet ovat siis pidentyneet ja työssäkäyntialueet laajentuneet. Erityisen merkittävää pendelöinti on pääkaupunkiseudulla. Työmatkaliikenne Helsinkiin ja Helsingin seudulta muualle on selvästi kasvanut parin viime vuosikymmenen aikana. Helsingissä kävi vuonna 2011 töissä noin 170 000 muualla asuvaa työntekijää kun vastaava luku 1990-luvun puolivälissä oli reilu 120 000. (Valtioneuvoston kanslia 2013)

Nivalainen (2006) on selvittänyt pendelöinnin merkitystä erityyppisillä alueilla ja pendelöintipäätöksen riippuvuutta henkilökohtaisista ominaisuuksista kuten koulutuksesta, iästä, perhesuhteista ja asumistavasta. Ihmiset ovat valmiita yhä pidempiin työmatkoihin, ja paikallisista työmarkkinoista tulee siten laajempia. Suurimmissa keskuksissa pendelöinti on tärkeä tekijä työvoiman saatavuuden ja maaseudulla ja harvaan asutuilla seuduilla asukkaiden työllisyyden ja väestöpohjan kannalta. Siinä missä muuttoalttius laskee selvästi iän myötä, pendelöintialttius pysyy melko vakaana ja alkaa laskea lievästi vasta vanhemmalla iällä. Korkeasti koulutetut taas pendelöivät alemmin koulutettuja useammin ja pidempiä matkoja, ja omistusasujat pendelöivät muita todennäköisemmin.

2.9 Ikä

Ikä on sekä kansainvälisissä että suomalaisissa tutkimuksissa eräs keskeisimmistä muuttokäyttäytymistä vaikuttavista tekijöistä sekä suoraan että heijastamalla elämänvaiheiden vaikutusta. Kotoa lähtö, opiskelun aloittaminen ja ensimmäisen työpaikan saaminen ovat muuttopäätökseen vaikuttavia elämänvaiheita, jotka tyypillisesti ajoittuvat tiettyyn ikään. Iän on kuitenkin osoitettu selittävän muuttohaluttoa mutta myös sinänsä, kun muita iän kanssa korreloituneita tekijöitä kontrolloidaan, jolloin aikuisikäisten muuttoalttius vähenee iän myötä. (Holm ym. 2008)

2.10 Työn kysyntä ja kohtaanto

Työmarkkinoiden toimivuutta havainnollistava Beveridge-käyrä kuvaa avoinna olevien työpaikkojen ja työttömien suhdetta: Mitä enemmän on samanaikaisesti avoinna olevia työpaikkoja ja työttömiä työnhakijoita, sitä huonommin työmarkkinat toimivat ja päinvastoin. Jollei avointen työpaikkojen lisääntymisen vähennä työttömien työnhakijoiden määrää, työnhakijoiden ja työpaikkojen yhteensopivuudessa on ongelmia, jotka voivat johtua paitsi alueelta toiseen muuttamisen jäykkyydestä myös monista muista tekijöistä, kuten työnhakijoiden ja työssä tarvittavien taitojen erilaisuudesta. Suomessa Beveridge-käyrä näyttää, että työttömyysaste lähti laskuun ja avoimien työpaikkojen määrä nousuun vuodesta 1994 alkaen, mutta avoimien työpaikkojen ja työttömyysasteen välinen suhde oli epäedullisempi laman jälkeen kuin ennen lamaa eli avoimien työpaikkojen täyttyminen oli vaikeutunut. Kohtaanto heikkeni samanaikaisesti sekä alueittain että toimialatasolla. 2000- ja 2010-luvulla Beveridge-käyrä on edelleen pyrkinyt ylöspäin eli tiettyä työttömyysastetta vastaa yhä korkeampi vakanssiaste, joskin kehitys näyttää väliaikaisesti pysähtyneen finanssikriisin yhteydessä yhdeksi vuodeksi vuonna 2009. Vuodesta 2012 eteenpäin avoimien työpaikkojen määrä on pysynyt suunnilleen samalla tasolla samanaikaisesti kun työttömien määrä on kasvanut. Kohtaanto on siis heikentynyt myös viime vuosina. Finanssikriisiä seuranneessa taantumassa Suomesta on kadonnut lähes 60 000 teollisuustyöpaikkaa ja samanaikaisesti palvelualoille on syntynyt 40 000 uutta työpaikkaa. Kun rakennemuutoksen seurauksena on joissakin maakunnissa merkittäviä työnantajia poistunut ja uusia työpaikkoja syntynyt toisissa maakunnissa, kohtaannon parantaminen vaatii

joko alueellista liikkuvuutta tai ammatillista uudelleen koulutusta. (Valtioneuvoston kanslia 2013, Obstbaum & Tuomala 2015)

Työmarkkinoiden toiminnassa havaitaan huomattavia alueellisia eroja. Koko maassa oli vuonna 2012 keskimäärin 0,26 kuukauden aikana avoinna olevaa työpaikkaa työtöntä kohti, kun maakunnittain suhdeluku vaihteli Pohjois-Karjalan 0,11:stä Uudenmaan 0,49:ään. Uudenmaan lisäksi vain Pohjanmaan maakunnassa (0,34) työpaikkoja oli avoinna yli kolmannes työttömien määrästä. Mitä korkeampi suhdeluku on, sitä kireämpi on maakunnan työmarkkinatilanne eli sitä vaikeampaa yrityksille on löytää työntekijöitä ja sitä helpompaa työntekijöille löytää työpaikka. Alueellisen liikkuvuuden näkökulmasta muualla Suomessa työttömänä olevien nykyistäkin nopeampi siirtyminen pääkaupunkiseudulle näin ollen tasoittaisi alueellisten työmarkkinoiden eroja ja kohottaisi kokonaistyydytystä. Maakuntien väliset erot työmarkkinoiden toiminnassa näkyvät myös työttömyysasteessa ja pitkäaikaistyöttömyydessä. Yleisiä työnsaantimahdollisuuksista heijastavan työttömyysasteen erot alueiden välillä ovat vuoden 2007 jälkeen kaventuneet jonkin verran, mutta vähemmän kuin 2000-luvun alkupuolella. Erityisesti työmarkkinoiden rakenteellisista ongelmista kielivällä pitkäaikaistyöttömyydellä mitaten maakuntien väliset erot ovat säilyneet enemmän tai vähemmän muuttumattomina, mutta eri maakuntien suhteellisessa asemassa on jonkin verran muutoksia. Erityisesti Uudellamaalla pitkäaikaistyöttömyys on laskenut. Alueelliset erot työttömyydessä näyttävät pitkäaikaistyöttömyyden valossa ainakin osittain luonteeltaan rakenteellisilta, mihin syynä voi olla pysyvästi vähentynyt työvoiman tarve joillakin alueilla ja avoimien työpaikkojen ja työttömien työnhakijoiden yhteensopimattomuusongelmien alueellisuus liittyen esimerkiksi koulutukseen ja ikärakenteeseen tai työnvälityksen tehokkuuteen (Valtioneuvoston kanslia 2013).

Hämäläisen ja Böckermanin (2012) tutkimuksessa tarkasteltiin sekä brutto- että nettomuuttovirtoja Suomessa työssäkäyntialueiden välillä vuosina 1988–1997. Lisäksi tarkastelussa otetaan huomioon alueellisten työmarkkinoiden sisäinen muutos syntyvien ja katoavien työpaikkojen muodossa sekä työntekijöiden siirtymisenä työpaikasta toiseen työssäkäyntialueen sisällä. Alueellisten työmarkkinoiden sisäiset ja ulkoiset tekijät osoittautuvat olevan yhteydessä toisiinsa. Alueen sisäinen työpaikkojen kiertonopeuden kasvu lisää nettomuuttoa, mikä selittyy toimivien työmarkkinoiden alueelta pois muuttoa hillitsevällä vaikutuksella.

3 Väestökehityksen vaikutus aluetalouteen

Muuttoliikettä koskevan kirjallisuuskatsauksen perusteella voidaan tunnistaa monia kehitystekijöitä, jotka voivat vaikuttaa alueelliseen väestökehitykseen. Niiden perusteella ei kuitenkaan näytä mahdolliselta ennustaa muuttoliikettä muutoin kuin työperäisen maassamuuton näkökulmasta. Muuttoliikkeen trendien muutoksista sen sijaan on tietoa, joka sisältyy alueelliseen väestöennusteeseen. Niinpä tässä luvussa tarkastellaan alueellisen väestökehityksen vaikutusta aluetalouden kehitysarvioon päivittyneen alueellisen väestöennusteen valossa. Tilastokeskuksen alueellinen väestöennuste tarkastelee maassamuuttoa pidemmän ajan trendien näkökulmasta ja niinpä vanhan ja päivittyneen väestöennusteen erot kertovat myös muuttoliikkeen muuttuneesta merkityksestä lähivuosina.

Väestöennusteen pohjalta on tehty skenaariolaskelma Suomen talouden alueellisella laskennallisella yleisen tasapainon mallilla, jossa jokainen maakunta on kuvattu omana taloudellisena yksikkönään. Mallin tietokannassa on kuvattu jokaisen alueen panos-tuotos-rakenne, alueiden huoltotase, väestörakenne sekä muita alueiden taloudellista kehitystä määrittäviä muuttujia. Lisäksi tietokannassa on kuvattu alueiden välisiä kauppavirtoja, tuotannontekijävirtoja sekä muuttovirtoja. Näin alueiden taloudellinen kehitys riippuu muiden alueiden kehityksestä ja aluetalouksien väliset vaikutussuhteet on huomioitu mallissa eksplisiittisesti.

Skenaarioihin on tuotu koko maan tason ennakoitu kehitys laskelmista, jotka on tuotettu rakenteeltaan aluemallia vastaavalla koko Suomen yleisen tasapainon mallilla. Makromuuttujien lisäksi aluemalliin on tuotu toimialojen tiedot arvonlisäyksen ja työllisten määränkasvusta koko maan tasolla, jolloin aluemallin tehtäväksi jää määrittää tuotannon ja työllisyyden alueellinen jakautuminen. Tähän erilaiset väes-

töennusteet vaikuttavat suoraan, sillä alueellinen työvoiman tarjonta riippuu pitkällä aikavälillä kunkin maakunnan työikäisen väestön määrästä.

Kuvioon 3.1 on koottu sekä koko väestöä että vanhusväestöä koskevat ennusteet, joita on käytetty aluetalouden kehitysarvioiden laatimisessa. Väestöennusteen päivitys näyttää ennustavan muuttotappioalueille monissa maakunnissa aiemmin odotettua nopeampaa väestön supistumista. Tällaisia alueita näyttävät olevan muun muassa Lappi, Kainuu, Pohjanmaa, Etelä-Savo, Etelä-Karjala ja Kymenlaakso. Muutos kohdistuu ennen kaikkea aktiiviväestöön, sillä vanhusväestön kasvuennuste poikkeaa aiemmasta koko väestön ennustetta vähemmän. Uudenmaan, Varsinais-Suomen, Pohjois-Pohjanmaan, Pohjois-Savon ja Pirkanmaan osalta ennuste poikkeaa vain vähän tai ennustaa suurempaa kasvua.

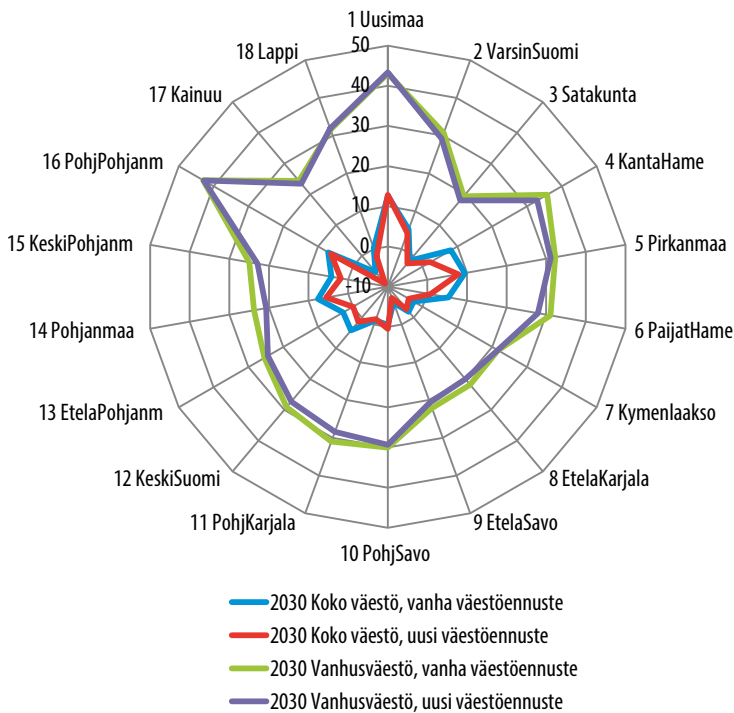
Kun talouskehityksen ennakkointi aluetalouden osalta nojaa vahvasti juuri väestökehitykseen, on selvää, että uuden väestöennusteen aiempaa keskittyvämmäksi arvioitu väestökehitys vaikuttaa sekä maakuntien kasvuun että toimiala- ja työllisyysrakenteeseen. Keskeinen vaikutuskanava on työvoiman ja työllisyyden kehitys, jota kuvataan kuviossa 3.2. Kuviosta näkyy, kuinka työllisyys kehittyy aiempaa ennustetta paremmin yllä muuttovoittoalueiksi tunnistetuissa maakunnissa, joissa ero on useampia prosenttiyksikköjä.

Työvoiman osalta ennusteessa on väestöennusteen lisäksi otettu huomioon eläkeuudistuksen ennakoidut vaikutukset työhönosallistumisasteeseen. Eläkeuudistus voi tasata ikääntymisen vaikutuksia, koska se lisää työhön osallistumista etenkin vanhemmissa ikäluokissa.

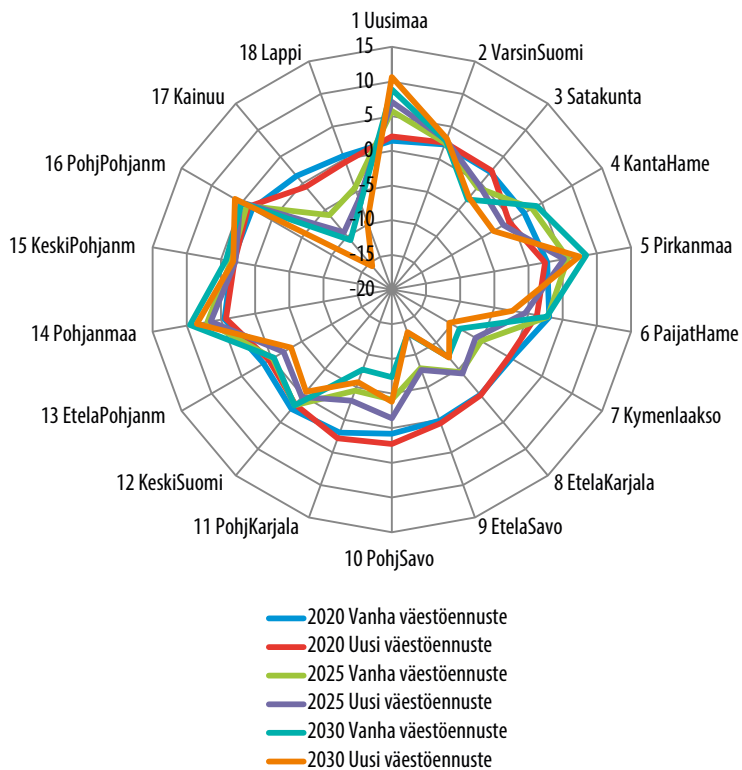
Kuvioissa 3.3 ja 3.4 tarkastellaan väestöennusteiden eroa investointien ja kotitalouksien kulutuksen kannalta. Ennusteen lähtökohtana on koko maan toimialatasoinen investointiennuste, johon väestöennuste ei suoraan vaikuta – niinpä investointien osalta ero ei muodostu kovinkaan suureksi. Kotitalouksien kulutukseen väestöennusteella on suurempi vaikutus, kuten luonnollista onkin, ja se heijastelee melko tarkkaan alueellisen väestöennusteen eroja. Lisäksi edellä kuvattu työllisyyden muutos vaikuttaa kotitalouksien kulutukseen, mutta tätä vaikutusta laimentaa reaali-palkkojen muutos. Useimmissa tapauksissa reaali-palkat muuttuvat vastakkaiseen suuntaan ja erityisesti negatiivisen työllisyyskehityksen maakunnissa jopa enemmän kuin työllisyys.

Kuviossa 3.5 kuvataan julkisen kulutuksen kehitystä vanhassa ja uudessa väestöennusteessa. Koska julkinen kulutus seuraa hyvin tiiviisti väestökehitystä ja erityisesti vanhusväestön kasvua, erot väestöennusteiden välillä korostavat juuri vanhusväestön kehitystä. Monissa maakunnissa, joissa koko väestön kasvu arvioidaan uudessa ennusteessa aiempaa hitaammaksi tai taantuvaksi, vanhusväestön kasvu on arvioitu jopa aiempaa nopeammaksi (mikä edellyttäneen vanhusväestön paluumuuttoa). Tämä taas nostaa julkisen kulutuksen kasvuvauhtia aiempaan väestöennusteeseen verrattuna. On selvää, että tästä aiheutuu sellaisenaan suuria haasteita julkiselle taloudelle ja etenkin kuntataloudelle väestökehitykseltään taantuvissa maakunnissa.

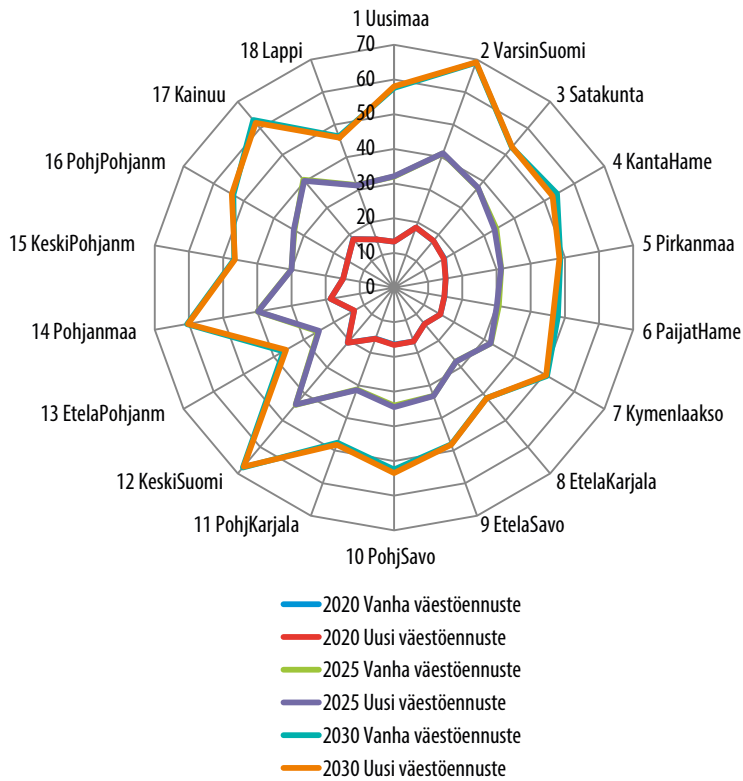
Kuvio 3.1 Väestön kasvu vuodesta 2015, prosenttia

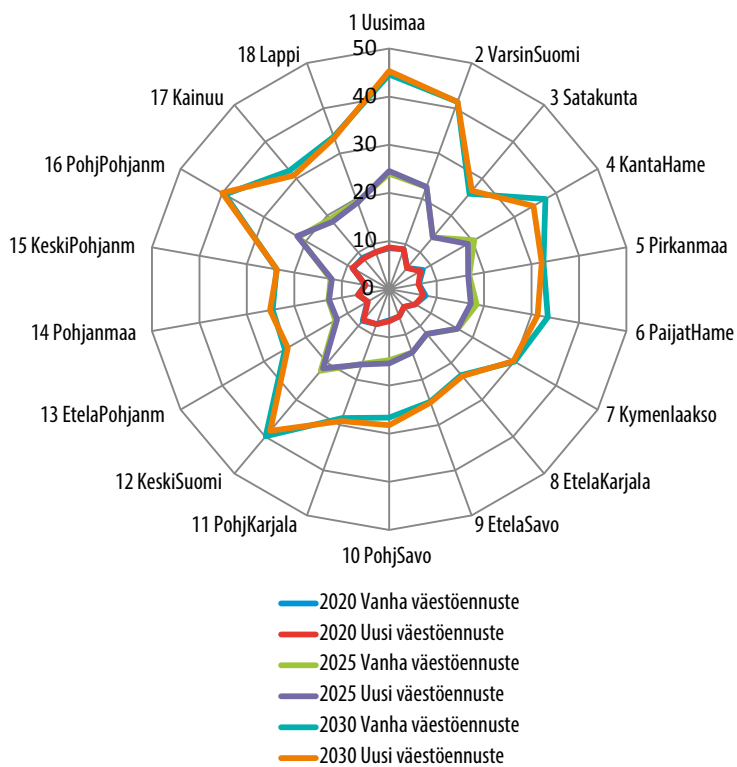
Kuvio 3.2 Työllisyyden kasvu vuodesta 2015, prosenttia

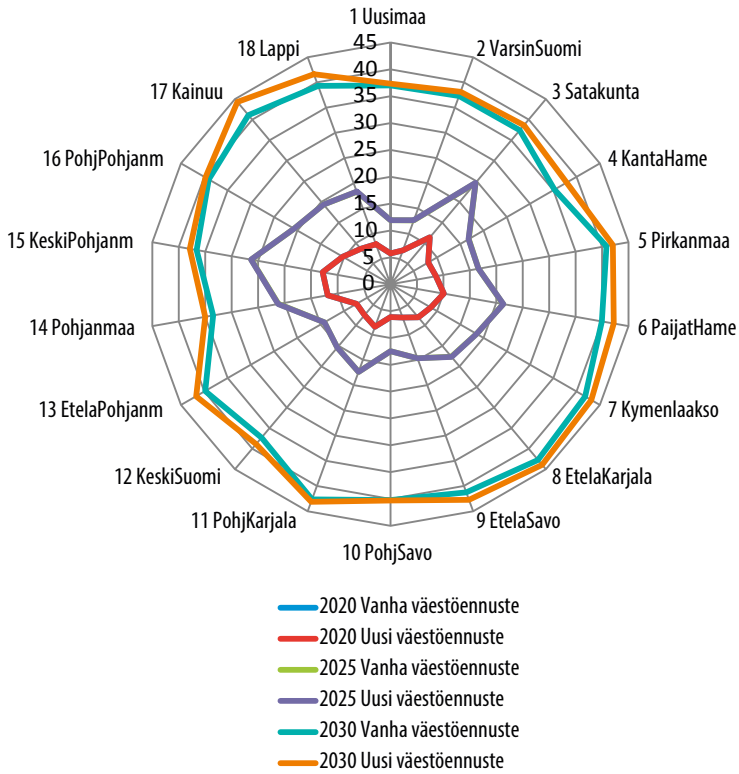
Kuvio 3.3 Investointien kasvu vuodesta 2015, prosenttia

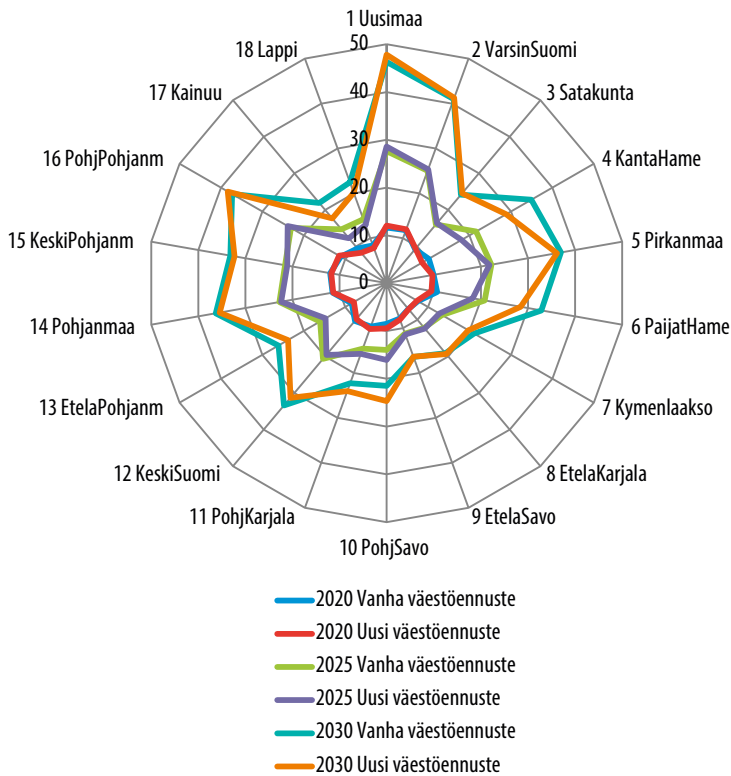

Kuvio 3.4 Kotitalouksien kulutuksen kasvu vuodesta 2015, prosenttia

Kuvio 3.5 Julkisen kulutuksen kasvu vuodesta 2015, prosenttia

Kuvio 3.6 Kansantuotteen kasvu vuodesta 2015, prosenttia

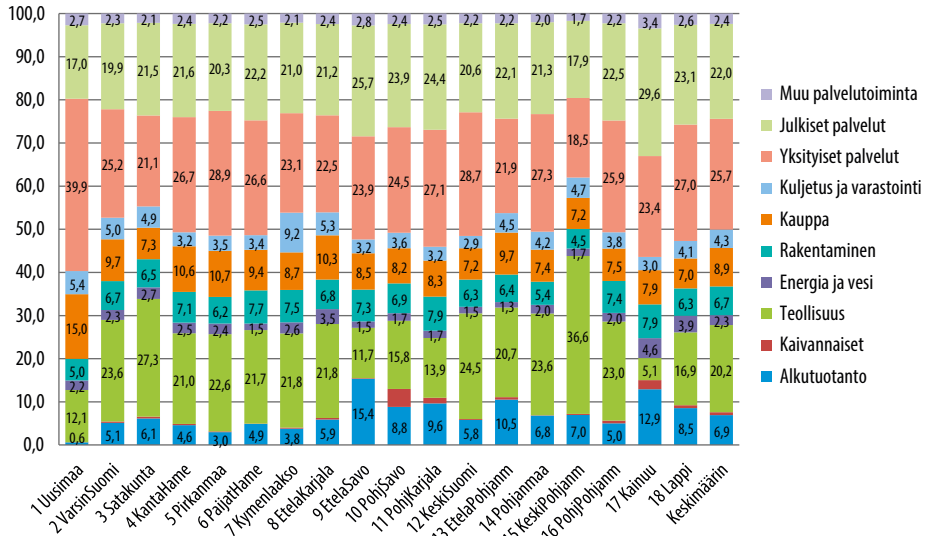
Kuvioon 3.6 on koottu vanhan ja uuden väestöennusteen perusteella lasketut alueellisen kokonaistuotannon ennusteet. Maakunnista Uusimaa, Pohjois-Savo ja Pohjois-Pohjanmaa kasvavat uuden ennusteen mukaan selvästi aiemmin arvioitua nopeammin, kun taas Kanta-Häme, Päijät-Häme, Lappi ja Kainuu kasvavat huomattavasti aiemmin arvioitua vähemmän. Muiden maakuntien osalta erot eivät ole kovin suuria. Kun monissa näistä aiempaa hitaammin kasvaviksi arvioituista maakunnista on kuitenkin löydettävissä monia toimialoja, joiden kasvun arvioidaan olevan ripeää. On mielenkiintoista verrata niiden uuden ja vanhan väestöennusteen mukaisia työllisyys- ja toimialarakenteita.

Kuviossa 3.7 on kuvattu vanhaan väestöennusteeseen perustuva työllisyysrakenne vuonna 2030 ja kuvioon 3.8 uuden väestöennusteen mukainen. Kuvio 3.9 puolestaan kuvaa toimialojen työllisyysosuuksien eroja uuden ja vanhan väestöennusteen

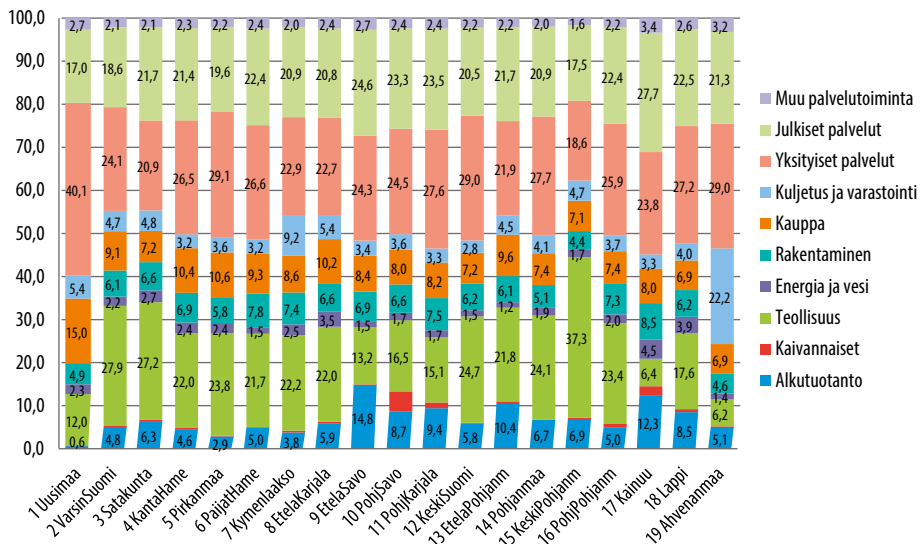
perusteella lasketuissa aluetalouden kehitysarvioissa. Koko maan keskiarvojen perusteella yksityisten palvelujen, kaupan ja liikenteen osuus on uuden väestöennusteen perusteella suurempi kuin vanhan, kun taas teollisuuden, julkisten palvelujen ja rakentamisen osuus on hieman alempi. Maakuntatasolla sen teollisuuden osuus sen sijaan kasvaa monissa maakunnissa. Suurinta teollisuuden osuuden kasvu on Varsinais-Suomessa, mutta myös Kanta-Hämeen, Etelä-Savon ja Kainuun kaltaisilla aiempaa hitaamman väestönkasvun alueilla. Tämän takana on eläkeuudistuksen ennakoitu vaikutus työn tarjontaan. Tällaisissa maakunnissa julkisen sektorin osuus jää hieman aiempaa alemmaksi, minkä takana on se, että aiempaa ennustetta alempi väestönkasvu laskee julkispalvelujen työvoimantarvetta ja voi vapauttaa työvoimaa muiden toimialojen käyttöön.

Kuvioihin 3.10 ja 3.11 on koottu arvonlisän rakenne vuonna 2030 vanhan ja uuden väestöennusteen mukaan lasketuissa ennusteissa. Arvonlisän jakaumassa väestökehitys noudattaa selvemmin kuvion 3.5 kaavaa, jossa vanhusväestön kasvu lisää julkisia menoja, ja niinpä useimmissa uuden väestöennusteen mukaan väestöltään hitaammin kasvavassa maakunnassa julkisten palvelujen osuus arvonlisästä kasvaa, kun taas väestöltään nopeammin kasvavissa maakunnissa kasvu kohdistuu enemmän yksityisiin palveluihin ja teollisuuteen. Väestöltään suurimmalla alueella, Uudellamaalla, erot väestöennusteiden välillä jäävät pieniksi, mutta monilla pienemmistä ero voi ylittää yli prosenttiyksikönkin.

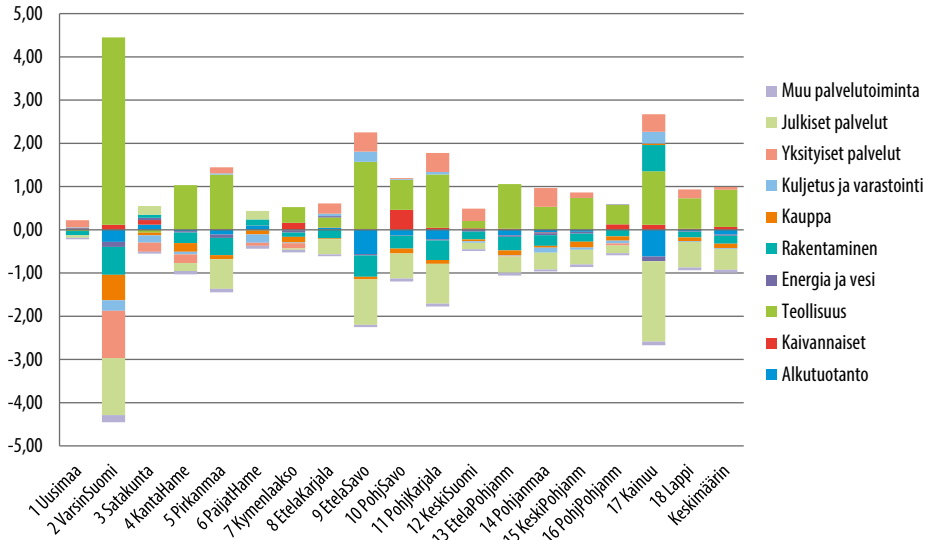
Kuvio 3.7 Työllisyysrakenne 2030 (vanha väestöennuste)

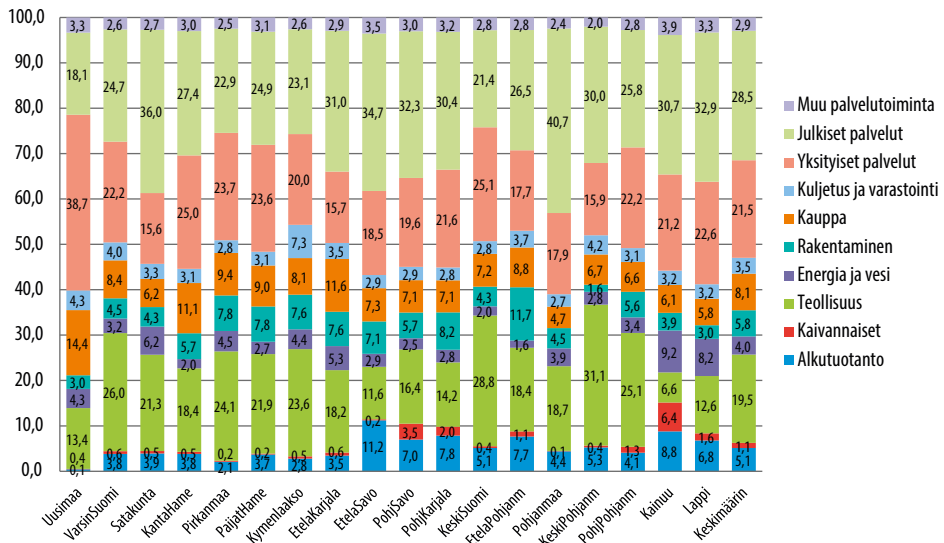
Kuvio 3.8 Työllisyysrakenne 2013 (uusi väestöennuste)

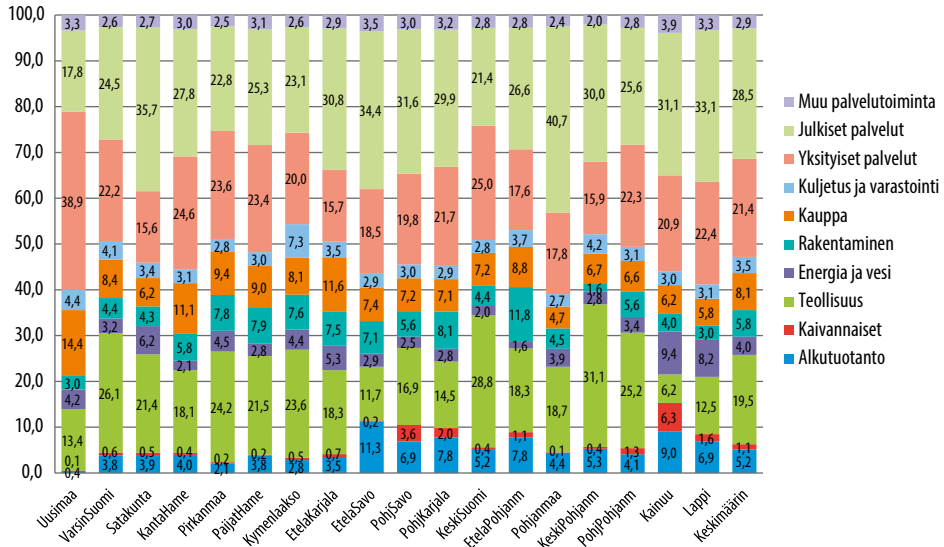
Kuvio 3.9 Väestöennusteen päivityksen vaikutus työllisyyssosuuksiin vuonna 2030 (prosenttiyksikköä)

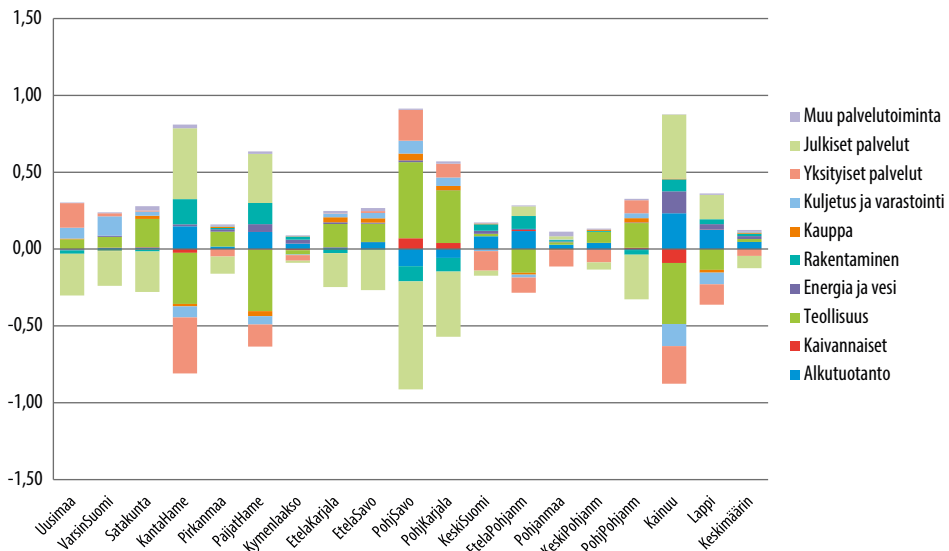
Kuvio 3.10 Arvonlisän rakenne vuonna 2030 (vanha väestöennuste)

Kuvio 3.11 Arvonlisän rakenne vuonna 2030 (uusi väestöennuste)

Kuvio 3.12 Väestöennusteen päivityksen vaikutus arvonlisäosuksiin vuonna 2030 (prosenttiyksikköä)

4 Johtopäätöksiä

Tässä tutkimuksessa on pyritty arvioimaan muuttoliikkeen vaikutuksia aluetalouden kehitykseen kirjallisuuden ja väestöennusteiden perusteella.

Muuttoliikettä koskevan kirjallisuuskatsauksen perusteella on tunnistettavissa monia kehitystekijöitä, jotka voivat vaikuttaa alueelliseen väestökehitykseen. Valitettavasti niiden kvantifiointi ennakkoinnissa käytettävään muotoon on toistaiseksi ongelmallista. Näyttää siltä, että työperäisen maassamuuton lisäksi on turvauduttava väestöennusteiden päivittymisen myötä päivittyviin maassamuuton nettoennusteisiin. Tilastokeskuksen alueellinen väestöennuste tarkastelee maassamuuttoa pidemmän ajan trendien näkökulmasta ja niinpä vanhan ja päivittyneen väestöennusteen erot kertovat myös muuttoliikkeen muuttuneesta merkityksestä lähivuosina.

Tutkimuksessa on päivitetty aluetalouden vuoteen 2030 ulottuvat skenaariot vanhan ja uuden väestöennusteen mukaisiksi. Uudessa väestöennusteessa etenkin aktiiviväestö keskittyy sekä Etelä-Suomen että pohjoisrannikon kasvukeskuksiin aiemmin arvioitua nopeammin. Tämä voi vaikeuttaa muuttotappioalueiden taloudellista kehitystä. Olemme myös ottaneet huomioon viime vuonna päätetyn eläkeuudistuksen arvioidut vaikutukset työn tarjontaan. Arviomme mukaan vanhemman väestön työn tarjonnan kasvu lieventää väestön alueellisen keskittymisen vaikutuksia niillä alueilla, joilla väestön kasvu jää aiemmin ennakoitua hitaammaksi.

LÄHTEET

- Böckerman, P., Haapanen, M., 2012. The effect of polytechnic reform on migration. *J Popul Econ* 26, 593–617. doi:10.1007/s00148-012-0454-4
- Eerola, E., Lyytikäinen, T., Saarimaa, T., 2014. Asumisen verotus - katsaus taloustieteelliseen kirjallisuuteen, VATT Muistiot 38.
- Haapanen, M., Böckerman, P., 2013. Does Higher Education Enhance Migration? (No. 7754). IZA Discussion Paper.
- Haapanen, M., Ritsilä, J., 2007. Can Migration Decisions be Affected by Income Policy Interventions? Evidence from Finland. *Regional Studies* 41, 339–348. doi:10.1080/00343400701282087
- Haapanen, M., Tervo, H., 2012. Migration of the Highly Educated: Evidence from Residence Spells of University Graduates*. *Journal of Regional Science* 52, 587–605. doi:10.1111/j.1467-9787.2011.00745.x
- Hämäläinen, K., Böckerman, P., 2004. Regional Labor Market Dynamics, Housing, and Migration. *Journal of Regional Science* 44, 543–568. doi:10.1111/j.0022-4146.2004.00348.x
- Holm, P., Nivalainen, S., Volk, R., 2008. Työvoiman alueellisen liikkuvuuden kannustavuus. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja 206.
- Honkatukia, J. (2013): The VATTAGE Regional Model VERM: A Dynamic, Regional, Applied General Equilibrium Model of The Finnish Economy. VATT Research Reports 171, Helsinki.
- Honkatukia, Juha – Lehmus, Markku (2016): Suomen talous 2015 -2030: Laskelmia politiikkatoimien vaikutuksista. 183.
- Kangasharju, A., Pekkala, S., 2004. Increasing Regional Disparities in the 1990s: The Finnish Experience. *Regional Studies* 38, 255–267. doi:10.1080/003434042000211097
- Kytö, H., Väliniemi, J., 2009. Pääkaupunkiseudun muuttovirrat muutoksessa. Kuluttajatutkimuskeskus.
- Lakanen, J., n.d. Muuttoliike suomessa: empiirinen analyysi gravitaatiomallilla.
- Nivalainen, S., 2006. Pendelöinkö vai muutanko. Työvoiman liikkuvuus kuntien välillä. Kunnallisanalan kehittämissäätiö, Tutkimusjulkaisuja 54, 2006.
- Nivalainen, S., 2004. Determinants of family migration: short moves vs. long moves. *J Popul Econ* 17, 157–175. doi:10.1007/s00148-003-0131-8
- Obstbaum, M., Tuomala J., 2015. Rakenteellisen työttömyyden riski kasvaa. VATT Policy Brief 2-2015.
- Pekkala, S., Tervo, H., 2002. Unemployment and Migration: Does Moving Help? *Scandinavian Journal of Economics* 104, 621–639. doi:10.1111/1467-9442.00305
- Ritsilä, J., Haapanen, M., 2003. Where do the highly educated migrate? Micro-level evidence from Finland. *International Review of Applied Economics* 17, 437–448. doi:10.1080/0269217032000118765
- Sarvimäki, M., Uusitalo, R., Jäntti, M., 2016. Habit Formation and the Misallocation of Labor: Evidence from Forced Migrations.
- Tervo, H., 2005. Regional Policy Lessons from Finland, in: Felsenstein, P.D.D., Portnov, P.D.B.A. (Eds.), *Regional Disparities in Small Countries, Advances in Spatial Science*. Springer Berlin Heidelberg, pp. 267–282.
- Valtioneuvoston kanslia, 2013. Asuntomarkkinoiden rooli työvoiman alueellisessa liikkuvuudessa. Työvoiman alueellista liikkuvuutta edistävän työryhmän väliraportti I.

Väestön alueellisen keskittymisen aluetaloudelliset vaikutukset

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan muuttoliikkeen taustoja ja syitä ja arvioidaan muuttoliikkeen vaikutuksia aluetalouksiin. Muuttoliikettä koskevan kirjallisuuskatsauksen perusteella on tunnistettavissa monia kehitystekijöitä, joista tärkein on työperäinen maassamuutto. Näiden tekijöiden taloudellisen merkityksen arvioiminen ei ole kuitenkaan aivan suoraviivaista. Näyttää siltä, että työperäisen maassamuuton lisäksi on turvauduttava väestöennusteiden päivittymisen myötä päivittyviin maassamuuton nettoennusteisiin. Tilastokeskuksen alueellinen väestöennuste tarkastelee maassamuuttoa pidemmän ajan trendien näkökulmasta ja niinpä vanhan ja päivittyneen väestöennusteen erot kertovat myös muuttoliikkeen muuttuneesta merkityksestä lähivuosina. Tutkimuksen perusteella väestön aiemmin ennakoitua nopeampi keskittyminen voi heikentää muuttotappioalueiden kasvupotentiaalia. Väestön keskittyminen johtaa kuitenkin myös palvelujen keskittymiseen, mikä vähentää työvoiman sitoutumista etenkin julkispalvelujen tuottamiseen.

Verkkojulkaisu

ISSN 1797-3562

ISBN 978-952-327-207-1

Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

